

بررسی اثرات بهبود فضای کسب و کار بر صادرات و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (مطالعه موردی کشورهای منتخب گروه G77)

ابوالفضل شاه‌آبادی^۱

یونس سلمانی^۲

سید آرش ولی‌نیا^۳

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۳/۱۲/۸

تاریخ دریافت: ۱۳۹۳/۱۰/۷

چکیده

در ادبیات مدرن تجارت بین‌الملل، کارکرد نهادی و اتخاذ قوانین و مقررات مناسب و کارا از منظر تجارت از علل اساسی توسعه اقتصادی کشورها محسوب می‌گردد. مؤلفه‌های انباشت سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و صادرات را می‌توان از مؤلفه‌های کلیدی عرصه تجارت برشمرد که بسیاری از کشورها توانسته‌اند با بهره‌مندی از آنها به رشد و توسعه اقتصادی دست یابند. در این مطالعه، اثرات بهبود فضای کسب و کار و متغیرهای کنترل بر انباشت سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و توسعه صادرات در ایران و ۲۰ کشور منتخب G77 طی دوره ۲۰۱۲-۲۰۰۶ بررسی شده است. عوامل موثر بر انباشت سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی شامل فضای کسب و کار، فراوانی منابع طبیعی، حکمرانی خوب و آزادی اقتصادی است. همچنین، فضای کسب و کار، انباشت سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و نرخ ارز حقیقی به‌عنوان عوامل موثر بر توسعه صادرات در نظر گرفته شده‌اند. نتایج به‌دست آمده حاکی از آن است که بهبود فضای کسب و کار و حکمرانی خوب رابطه مستقیم و فراوانی منابع طبیعی و آزادی اقتصادی رابطه معکوسی با انباشت سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی دارند. همچنین بر اساس نتایج به‌دست آمده؛ بهبود فضای کسب و کار، انباشت سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و نرخ ارز حقیقی رابطه مستقیم با توسعه صادرات کشورهای منتخب G77 دارند.

واژه‌های کلیدی: فضای کسب و کار، حکمرانی خوب، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، صادرات، کشورهای G77

طبقه بندی JEL : F18, F21, G38, Q56

۱- دانشیار گروه اقتصاد، دانشکده علوم اجتماعی و اقتصادی، دانشگاه بوعلی سینا همدان، (نویسنده مسئول). shahabadia@gmail.com

۲- دانشجوی دکتری علوم اقتصادی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران. unes.salmani@gmail.com

۳- کارشناس ارشد علوم اقتصادی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز، تهران. valinia1476@gmail.com

۱- مقدمه

مطالعات اقتصادی انجام‌شده در عرصه تجارت بین‌الملل نشان می‌دهد آزادی تجاری و رشد تجارت منجر به ارتقای رفاه، رشد و توسعه اقتصادی کشورها می‌گردد. با این وجود یک سؤال اساسی در این خصوص همواره مطرح بوده است که چرا برخی از کشورها نمی‌توانند به توسعه اقتصادی از منظر تجارت دست یابند؟ (وو و همکاران^۱، ۲۰۱۲). بسیاری از محققان اقتصادی تلاش نموده‌اند با انجام مطالعات علمی به بررسی این موضوع بپردازند و هر یک دلایل خاصی را برای پاسخگویی به این سؤال برشمرده‌اند.

همان‌طور که دالر و کری (۲۰۰۴)^۲ بیان می‌دارند، بر اساس رویکرد جهانی‌سازی اغلب کشورها در تلاش هستند که با استفاده از مؤلفه‌هایی همچون توسعه تجارت، بهبود فضای کسب و کار و توسعه فضای رقابتی سطح توسعه‌یافتگی اقتصاد خود را به سطوح کشورهای توسعه‌یافته نظیر کشورهای سازمان همکاری اقتصادی و توسعه (OECD)^۳ برسانند؛ از این رو، کشورهایی که برای این موقعیت تلاش نمی‌کنند از هر دو بعد تجارت و درآمد عقب می‌مانند. به علاوه برخی کشورهای در حال توسعه همواره عملکرد نامناسبی در تجارت دارند و در این خصوص برخی از صاحب‌نظران اقتصادی معتقدند؛ الگوی عملکرد صادراتی کاملاً به اقتصاد سیاسی، اصلاح سیاستی، توسعه نهادی، تاریخ استعماری، کمک‌های توسعه‌ای و گفتگوهای شمال و جنوب وابسته است. با فرض مشارکت پایین کشورهای کم درآمد در اقتصاد جهانی، مذاکره‌کنندگان در سازمان تجارت جهانی با این اختیار روبرو هستند که هیچ کشوری را نادیده نگیرند و به همین جهت بر ادغام کشورهای در حال توسعه در سیستم تجاری تمرکز کرده‌اند. به طور کلی، از نظر کمک‌های توسعه‌ای وابسته به تجارت، طی یک دهه اخیر نقش موانع غیر تعرفه‌ای و بهبود کیفیت قوانین و مقررات در عرصه تجارت روزبه‌روز پررنگ‌تر شده است. تغییر تمرکز به سمت عوامل تعیین‌کننده دسترسی به بازار برای کشورهای در حال توسعه، در دنیایی که منابع توسعه محدود هستند، نشان‌دهنده تغییر جهت این منابع از سمت سایر اولویت‌ها است: مانند پیشرفت و توسعه نهادی محلی به سمت زیرساخت‌های فیزیکی است. با این وجود، شواهد نشان می‌دهند شرایط نهادی و فیزیکی در داخل یک کشور از عوامل اصلی تعیین‌کننده دسترسی موثر به بازارهای خارجی است. ادبیات موضوعی اخیر که بر تجارت از این دیدگاه حمایت می‌کند که نهادهای بهتر می‌توانند به تجارت رونق ببخشند. لوجنکو (۲۰۰۷)^۴ استدلال می‌کند تفاوت‌های موجود در کیفیت نهادها می‌تواند خود منبع مزیت نسبی باشد و به این نتیجه می‌رسد که تفاوت‌های نهادی در بین کشورهای مختلف از عوامل تعیین‌کننده الگوهای تجاری محسوب می‌شوند. شایان‌ذکر است، مطالعه‌های متعددی که در این خصوص صورت گرفته‌اند نشان می‌دهند کیفیت قوانین و مقررات یا به عبارتی فضای کسب و کار را می‌توان به‌عنوان یکی از مهم‌ترین دلایل توسعه‌نیافتگی اقتصادی بسیاری از کشورها برشمرد (لی و سامسل، ۲۰۰۹؛ کاوسگیل و همکاران، ۲۰۰۸؛ دانیلز و همکاران، ۲۰۰۴؛ جانسون و ترنر، ۲۰۰۶؛ بروک و تیلور، ۲۰۰۵؛ کوپلند و تیلور، ۲۰۰۳ و ۲۰۰۴)^۵.

فضای کسب و کار به مجموعه عواملی گفته می‌شود که در اداره بنگاه‌ها اثر دارند ولی خارج از کنترل بنگاه‌ها هستند (شیرکوند، ۱۳۹۰). شایان‌ذکر است، اولین مسئله‌ای که در هر طرح تجاری و برای هر صاحب

کسب و کاری مطرح است، تضمین‌های لازم برای حفظ اصل سرمایه (امنیت اقتصادی) و در مرحله بعد سودآور بودن این طرح و افزون بودن منافع کسب‌وکار از هزینه‌های آن است. هزینه‌های هر فعالیتی تابع دو دسته عوامل است: الف) هزینه‌هایی که در فرآیندهای مختلف تولید انجام آنها ضروری است؛ ب) هزینه‌هایی که به دلیل نامناسب بودن محیط اقتصادی بر صاحبان کسب‌وکار تحمیل می‌شود. گاهی این قبیل هزینه‌ها به‌اندازه‌ای بالاست که صاحبان کسب‌وکار انگیزه‌ای برای استفاده از فرصت‌های اقتصادی پیدا نمی‌کنند. باید توجه داشت سرمایه‌گذاران خارجی یکی از بازیگران اصلی عرصه اقتصاد بین‌الملل محسوب می‌شوند؛ از این‌رو، شفاف‌سازی و تسهیل قوانین در تمامی عرصه‌های کسب‌وکار شامل کلیه مراحل فعالیت اقتصادی از مرحله شکل‌گیری تولید تا انحلال فعالیت شرط لازم برای ترغیب به مشارکت آحاد اقتصادی به‌ویژه سرمایه‌گذاران خارجی است که این مهم توسط نهادها و مؤسساتی در داخل کشور و همچنین نهادها و سازمان‌های بین‌المللی انجام می‌شود (کاسرو، ۲۰۰۴).

علاوه بر این، بر اساس مطالعه‌های بانک جهانی، اگر زمان و هزینه صرف شده را نشانه‌های میزان سهولت راه‌اندازی و تداوم یک کسب‌وکار تلقی کنیم، حداقل یا حداکثر شدن آن به حجم و نوع قوانین مربوطه، میزان قانون‌مداری و حمایت نظام حقوقی از مالکیت افراد مربوط می‌شود. بنابراین کاهش زمان و هزینه راه‌اندازی و گسترش فعالیت‌های اقتصادی و ساده‌سازی و تضمین اجرای دقیق و عادلانه قوانین جهت آماده کردن بستر مناسب برای فعالیت اقتصادی و ایجاد امنیت برای سرمایه‌گذار و حمایت از سرمایه‌گذار در مقابل تعرضات احتمالی آینده، گام‌های موثر در تسهیل کسب‌وکار می‌باشند. از دیگر مؤلفه‌های کلیدی در عرصه اقتصاد بین‌الملل، صادرات است که مطابق نظریه‌های اقتصادی، صادرات عامل مهمی در توضیح رشد بلندمدت کشورها محسوب می‌گردد. معمولاً صادرات را تابع متغیرهای قیمتی و غیر قیمتی می‌دانند. یکی از مهم‌ترین متغیرهای غیر قیمتی که تأثیر بسزایی در توسعه صادرات دارد مؤلفه‌های نهادی است که فضای کسب‌وکار را می‌توان یکی از مهم‌ترین آنها برشمرد (شاه‌آبادی و همکاران، ۲۰۰۹).

بهبود فضای کسب‌وکار از دو کانال مستقیم و غیرمستقیم می‌تواند صادرات را تحت تأثیر قرار دهد؛ کانال اول آنکه با بهبود فضای کسب‌وکار و ایجاد یک ساختار باثبات در عرصه بازار و اقتصاد داخلی می‌توان فضای نا اطمینانی را تقلیل و فضای رقابتی را توسعه بخشید. به عبارت دیگر، با توسعه فضای رقابتی، سطح فناوری و بهره‌وری کل عوامل تولید ارتقاء می‌یابد که توسعه صادرات و متنوع‌سازی آن را نیز به دنبال خواهد داشت (دلار و کرای، ۲۰۰۲). کانال دوم آنکه، بهبود فضای کسب‌وکار منجر به ارتقاء توان اقتصاد میزبان به‌منظور جذب سرمایه‌گذاری خارجی با رویکرد توسعه صادرات می‌گردد و می‌توان به توسعه صادرات از این منظر نیز چشم‌داشت (درگاهی، ۱۳۸۵؛ هلیمن و همکاران^۸، ۲۰۰۳). کو و همکاران^۹ (۲۰۰۹) در این خصوص اشاره می‌کنند بهبود کارکرد نهادی موجب افزایش درجه تأثیرگذاری مؤلفه‌هایی همچون انباشت تحقیق و توسعه داخلی، انباشت تحقیق و توسعه خارجی و سرمایه انسانی بر توسعه صادرات می‌گردد.

۲- بررسی شاخص‌های حکمرانی خوب و فضای کسب و کار ایران

اقتصاد ایران طی یک قرن اخیر فراز و نشیب‌های بسیاری را تجربه نموده است، پس از قرن‌ها توسعه‌نیافتگی و رکود اقتصادی و تأثیرگذاری ناچیز بر اقتصاد جهانی، اقتصاد ایران از حیث ساختارها، بهره‌وری و تأثیرات جهانی شروع به تغییر نمود. در نیمه اول قرن بیستم درآمد سرانه تقریباً دو برابر و در نیمه دوم قرن سه برابر شد. تجارت خارجی اگرچه به لحاظ حجم کم و بیش محدود است، اما نسبت به تولید ناخالص داخلی ایران دو برابر گردیده و در دستیابی ایران به فناوری و طیف وسیعی از محصولات که در سرمایه‌گذاری و رشد اقتصادی کلیدی هستند، نقش مهمی ایفا می‌کند. در طی این مدت، بازار محصول، بازار کار و بازار سرمایه به لحاظ مقیاس، دامنه فعالیت و عمق، گسترش چشمگیری یافته و بخش صنعت و بویژه خدمات توانسته به لحاظ ایجاد فرصت‌های شغلی و درآمد بر بخش کشاورزی غلبه کند. نقش دولت که در گذشته اقداماتی حداقلی نظیر جمع‌آوری مالیات و حفظ نظم محدود می‌شد نیز از حیث دامنه و نوع مداخله‌ها دولت در اقتصاد تغییرهای شگرفی نمود. دولت تحت تأثیر عوامل داخلی و خارجی و همچنین با بهره‌مندی از درآمد روزافزون نفت، از نقش‌های سنتی خود فراتر رفت و به‌عنوان یک کارآفرین، بانکدار، مقررات‌گذار و عمده تأمین‌کننده زیرساخت‌ها و خدمات عمومی، در توسعه اقتصادی مسئولیت‌های بزرگی را پذیرا شد. این تحول با قبض و بسط‌های فراوان و گسترش سریع در یک مقطع و عقب رفت‌های عمده در مقطعی دیگر همراه بود. شرایط داخلی و بین‌المللی اثر خود را بر این فرآیند برجا گذارد و به توسعه اقتصادی ایران شکل خاصی بخشیده است (صالحی اصفهانی و پسران، ۲۰۰۹). بسیاری از فعالان اقتصادی و اقتصاددانان در ایران اعتقاد دارند اقتصاد ایران در حال حاضر از دو معضل اساسی رنج می‌برد: الف) تحریم‌های اقتصادی صورت گرفته از سوی کشورهای جهان علیه ایران ب) خود تحریمی یا به عبارتی اتخاذ قوانین و مقررات ناکارآمد توسط دولت که مخل تولید، تجارت و رشد اقتصادی محسوب می‌شود. بسیاری از مطالعه‌های داخلی مانند: ابراهیمی و همکاران (۱۳۹۲)، شاه‌آبادی و همکاران (۱۳۸۹)، ۱۳۹۰ و ۱۳۹۱، شهنازی و همکاران (۱۳۹۰)، مکیان و همکاران (۱۳۹۲) تأیید می‌کنند سهم عامل دوم در کاهش رشد

اقتصادی و کاهش سهم تجارت از تولید ناخالص داخلی ایران بیش از عامل اول است؛ از این‌رو، در ادامه تلاش می‌شود با استفاده از شاخص‌های حکمرانی خوب و فضای کسب و کار به آسیب‌شناسی اقتصاد ایران از منظر کارکرد نهادی و قوانین و مقررات پرداخته شود. همان‌طور که در جدول (۱) مشاهده می‌شود، به طور نسبی تمامی زیر شاخص‌های حکمرانی خوب روند نزولی را طی دوره ۲۰۱۲-۲۰۰۶ تجربه کرده‌اند که در این میان شاخص‌های حق اظهارنظر و پاسخگویی، ثبات سیاسی و عدم خشونت و بار مالی مقررات وضعیت نامناسب تری را نسبت به سایر شاخص‌ها داشته‌اند. پیش از آنکه به بررسی رتبه فضای کسب و کار ایران پرداخته شود مناسب است بیان داریم شاخص‌های حکمرانی خوب را می‌توان به مصداق پایه و اساس نتایج رتبه فضای کسب و کار کشورها محسوب کرد؛ به طوری که بزرگ‌ترین معضل فضای کسب و کار را می‌توان در اتخاذ سیاست‌های نامناسب دولت‌ها جستجو کرد. با توجه به توضیح‌های ارائه‌شده می‌توان انتظار داشت با داشتن کارکرد نامناسب نهادی دولت در اقتصاد ایران (وضعیت نامناسب شاخص‌های حکمرانی خوب)،

وضعیت فضای کسب‌وکار نیز مطلوب نبوده است. شایان‌ذکر است، بررسی رتبه فضای کسب‌وکار ایران طی دوره ۲۰۱۲-۲۰۰۶ نشان می‌دهد رتبه فضای کسب‌وکار ایران از ۱۱۳ در سال ۲۰۰۶ به ۱۴۴ در سال ۲۰۱۲ تنزل یافته است اما مناسب‌تر آن است که به‌منظور شناخت جایگاه فضای کسب‌وکار ایران در مقایسه با سایر کشورها باید از شاخص فاصله از پیشرو بهره برد که از ۴۸/۵ در سال ۲۰۰۶ به ۵۳/۱ در سال ۲۰۱۲ ارتقا یافته است که این رشد محسوس نبوده است و تا نقطه مطلوب (عدد ۱۰۰) فاصله زیادی دارد. در نهایت باید اشاره داشت به‌منظور بهبود فضای کسب‌وکار در ایران طی برنامه چهارم توسعه (۱۳۸۴-۱۳۸۸) و برنامه پنجم توسعه (۱۳۹۰-۱۳۹۴) تمهیداتی اندیشیده شده است ولی عملیاتی نشده است؛ به دلیل آنکه نامناسب بودن فضای کسب‌وکار منجر به توسعه فضای رانته می‌گردد و در برخی موارد خود دولت (منظور از دولت در اینجا، تمامی ساختار حکومت است که بر قانون‌گذاری، اجرا و نظارت در مسائل اقتصادی و حوزه کسب‌وکار اثرگذار است). جزو ذینفعان فضای رانته محسوب می‌گردند لذا، همواره مقاومت‌هایی در خصوص اصلاح قوانین و مقررات فضای کسب‌وکار از خود نشان داده است؛ از دیگر سو، دولت به دلیل بی‌نیازی و یا بی‌ارتباطی با بخش خصوصی و نبود فضای رقابتی دلیلی را برای اصلاح فضای کسب‌وکار احساس نمی‌کند که دلیل آن را باید در یک اصل اساسی جستجو کرد که همانا «انحصار دولت» در عرصه اقتصاد است که ناشی از دسترسی به ثروت‌های سرشار نفتی است. از دلایل دیگر قابل اشاره به‌منظور توجیه فضای نامناسب کسب‌وکار در ایران می‌توان به وجود نظام قضایی ناکارآمد، رسانه‌های جمعی ناکارآمد همراه با نظارت شدید، نبود وضعیت مناسب از منظر حقوق مالکیت، قیمت‌گذاری نامناسب در مورد نهاده انرژی، فضای نا اطمینانی نرخ ارز و دولتی بودن ساختار و بازار مالی اشاره داشت. شاخص‌های فضای کسب‌وکار در قسمت پیوست مقاله ارائه شده است.

جدول (۱) - بررسی جایگاه شاخص‌های حکمرانی خوب و فضای کسب‌وکار ایران طی دوره ۲۰۱۲-۲۰۰۶

شاخص	۲۰۰۶	۲۰۰۷	۲۰۰۸	۲۰۰۹	۲۰۱۰	۲۰۱۱	۲۰۱۲
حق اظهارنظر و پاسخگویی ^{۱۰}	-۱,۴۷	-۱,۵۳	-۱,۵۴	-۱,۵۵	-۱,۵۷	-۱,۵۴	-۱,۵۷
ثبات سیاسی و عدم خشونت ^{۱۱}	-۱,۰۸	-۰,۹۹	-۰,۹۸	-۱,۵۵	-۱,۶۲	-۱,۴۲	-۱,۳۲
اثربخشی دولت ^{۱۲}	-۰,۵۷	-۰,۵۹	-۰,۶۱	-۰,۵۷	-۰,۴۸	-۰,۴۴	-۰,۵۴
کیفیت مقررات ^{۱۳}	-۱,۴۹	-۱,۵۹	-۱,۶۴	-۱,۷۳	-۱,۷۰	-۱,۵۱	-۱,۴۳
حاکمیت قانون ^{۱۴}	-۰,۹۰	-۰,۹۲	-۰,۸۵	-۰,۹۴	-۰,۹۸	-۰,۹۴	-۰,۹۰
کنترل فساد ^{۱۵}	-۰,۴۸	-۰,۴۶	-۰,۷۱	-۰,۸۶	-۰,۹۹	-۰,۹۲	-۰,۸۲
فضای کسب‌وکار ^{۱۶}	۱۱۳	۱۱۹	۱۳۸	۱۴۲	۱۳۱	۱۴۰	۱۴۴
فاصله از پیشرو ^{۱۷}	۴۸,۵	۴۹,۰	۴۹,۱	۴۹,۷	۵۲,۲	۵۳,۲	۵۳,۱

منبع: www.doingbusiness.org / www.govindicators.org

۳- برآورد مدل و تجزیه و تحلیل نتایج

جامعه آماری مورد بررسی، شامل ایران و بیست کشور منتخب G77 شامل؛ بولیوی، بوتسوانا، چین، کلمبیا، دومینیک، اکوادور، السالوادور، گواتمالا، هندوراس، اردن، کویت، مراکش، پاراگوئه، پرو، عربستان، آفریقای جنوبی، سوازیلند، تایلند، تونس و ونزوئلا است. نحوه انتخاب کشورهای مذکور با دو محور صورت پذیرفته است: الف) کشورها عضو G77 باشند، ب) جزو کشورهای در حال گذار از مرحله ۱ به ۲ و کشورهای مرحله ۲ مطابق گزارش رقابت‌پذیری جهانی باشند. با توجه به اهداف مطالعه، فرم قابل برآورد مدل‌ها برای صادرات و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به صورت زیر می‌باشند:

$$\begin{aligned} \text{Log}(EXPO)_{it} = & \beta_1 \text{Log}(EXPO)_{it-1} + \beta_2 (DBUS)_{it} \\ & + \beta_3 \text{Log}(REER)_{it} + \beta_4 \text{Log}(SFDI)_{it} + U_{it} \end{aligned} \quad (1)$$

$$\begin{aligned} \text{Log}(SFDI)_{it} = & \alpha_1 \text{Log}(SFDI)_{it-1} + \alpha_2 (DBUS)_{it} \\ & + \alpha_3 (DNR)_{it} + \alpha_4 \text{Log}(GG)_{it} + \alpha_5 \text{Log}(ECFR)_{it} + V_{it} \end{aligned} \quad (2)$$

که در آن؛

$\text{Log}(EXPO)_{it}$ لگاریتم صادرات کشور i در زمان t ، $(DBUS)_{it}$ رتبه فضای کسب و کار^{۱۸} کشور i در زمان t ، $\text{Log}(REER)_{it}$ لگاریتم نرخ واقعی ارز کشور i در زمان t ، $\text{Log}(SFDI)_{it}$ لگاریتم انباشت سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی کشور i در زمان t ، $(DNR)_{it}$ متغیر مجازی، $\text{Log}(ECFR)_{it}$ لگاریتم شاخص آزادی اقتصادی کشور i در زمان t ، U_{it} و V_{it} نیز جمله اخلال مدل‌ها هستند. در این مطالعه از متغیر مجازی استفاده شده است؛ به‌عنوان یک پراکسی که نشان‌دهنده دسترسی به منابع طبیعی می‌باشد. به‌طوری که، کشورهایی که بیشتر از ۵۰ درصد صادرات آن‌ها شامل مواد سوختی و معدنی بود، مقدار یک و برای سایر کشورهای مقدار صفر تخصیص یافته است.

داده‌های مورد نظر با توجه به محدودیت‌های مربوطه به‌صورت سالانه برای ۲۱ کشور G77 طی دوره زمانی ۲۰۰۶-۲۰۱۲ از منابع بین‌المللی معتبر^{۱۹} جمع‌آوری شده است. همچنین با توجه به ساختار مدل‌ها برای برآورد آنها از روش GMM استفاده شده است. نتایج حاصله در جدول (۱) ارائه شده‌اند. پیش از آنکه به بررسی نتایج حاصل از برآورد مدل پرداخته شود لازم به توضیح است که آزمون سارگان برای تعیین هر نوع همبستگی بین ابزارها و خطاها بکار برده می‌شود. برای اینکه ابزارها معتبر باشند، باید بین ابزارها و جمله‌های خطا همبستگی وجود نداشته باشد. فرضیه صفر برای این آزمون این است که ابزارها تا آنجا معتبر هستند که با خطاها در معادله تفاضلی مرتبه اول همبسته نباشند. عدم رد فرضیه صفر می‌تواند شواهدی را دال بر مناسب بودن ابزارها فراهم آورد. بر اساس نتایج مدل‌های برآورد شده در هر دو مدل

برآوردی نمی‌توان فرضیه صفر را رد کرد پس می‌توان گفت متغیرهای ابزاری استفاده‌شده در این مدل‌ها مناسب هستند و اعتبار نتایج برای تفسیر تأیید می‌گردد.

جدول (۲) - نتایج حاصل از برآورد مدل گشتاورهای تعمیم‌یافته برای کشورهای G77 طی دوره ۲۰۱۲-۲۰۰۶

متغیر وابسته: logSFDI					
متغیر	logSFDI-1	DBUS	DNR	logGG	logECFR
ضریب (احتمال)	۰/۴۸۱*** (۰/۰۸۸)	-۰/۰۴۰* (۰/۰۰۰)	-۱/۰۲۶* (۰/۰۰۰)	۲/۱۶۸** (۰/۰۲۱)	-۱۶/۷۲۸* (۰/۰۰۰)
۰/۹۱۰ R-squared:			۰/۷۴۳ Sargan Test:		
متغیر وابسته: logEXPO					
متغیر	logEXPOt-1	DBUS	logSFDI	logREER	
ضریب (احتمال)	۰/۷۵۲* (۰/۰۰۰)	-۰/۰۰۲* (۰/۰۰۰)	۰/۹۲۴* (۰/۰۰۰)	۰/۸۷۹* (۰/۰۰۰)	
۰/۸۱۱ R-squared:			۰/۸۱۲ Sargan Test:		

ملاحظات: اعداد داخل پرانتز سطح احتمال معنی‌داری را نشان می‌دهند. همچنین *، ** و *** به ترتیب نشان‌دهنده‌ی معنی‌داری در سطح احتمال ۱، ۵ و ۱۰ درصد هستند.

نتایج جدول (۲) نشان می‌دهد، ضریب متغیر وابسته در مدل انباشت سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و صادرات با وقفه بین صفر و یک است و مطابق انتظارات تئوریک است؛ به طوری که ساختار موجود انباشت سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و صادرات نقش تعیین‌کننده‌ای در سرنوشت انباشت سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و صادرات خواهند داشت و برای شتاب بخشیدن به مؤلفه‌های مذکور باید به ماهیت ساختار کنونی آن‌ها و ایجاد تحول ساختاری در این عرصه توجه لازم مبذول گردد زیرا اساساً متغیرهای مذکور ماهیت بلندمدت دارند. همچنین، نتایج جدول (۲) نشان می‌دهد هر چقدر وضعیت فضای کسب‌وکار در کشورهای G77 نامطلوب باشد (رتبه‌ی آن‌ها بالاتر باشد)، صادرات کشورهای ذکر شده و همچنین جذب انباشت سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در این کشورها کاهش خواهد یافت. با این تفاوت که میزان کاهش جریان تجاری خروجی (صادرات) به مقدار بیشتری نسبت به جریان ورودی عوامل تولید (انباشت سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی) افت می‌کند. به عبارت دیگر با بهبود فضای کسب‌وکار در کشورهای G77 میزان صادرات آن‌ها بیشتر از میزان انباشت سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در آنها افزایش می‌یابد و مطابق با انتظارات تئوریک است. ضمن اینکه باید این نکته را در نظر گرفت که متغیر بهبود فضای کسب‌وکار علاوه بر اثر مستقیم آن، به صورت غیرمستقیم نیز از طریق افزایش سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی می‌توان صادرات را نیز تحت تأثیر قرار داده و افزایش دهد. شایان‌ذکر است، ضریب متغیر فراوانی منابع طبیعی نیز نشان می‌دهد وفور منابع طبیعی منجر به کاهش جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشورهای برخوردار از این منابع می‌شود.

دلیل این امر بیشتر به پدیده‌ی نگرین منابع^{۲۰} مربوط می‌شود. به‌طوری که به‌مرور زمان برخورداری از فراوانی منابع طبیعی منجر به سوق دادن بخش خصوصی از فعالیت‌های تولیدی کالاهای قابل مبادله غیر منابع طبیعی به فعالیت‌های تولیدی کالاهای غیرقابل مبادله (همچون مسکن و خدمات) شده است و در نتیجه‌ی این امر در بلندمدت باعث می‌شود که اقتصاد این کشور مزیت رقابتی خود را در صادرات کالاهای قابل مبادله غیرطبیعی از دست می‌دهند. به‌موجب همین امر صنایع مربوط به کالاهای قابل مبادله غیرطبیعی جذابیت چندانی برای سرمایه‌گذاران خارجی ندارند. وضعیت نامطلوب حکمرانی خوب (توسعه‌ی سیاسی) همیشه یکی از مهم‌ترین موانع سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشورهای در حال توسعه شناخته می‌شود. به‌طوری که مطلوب بودن شاخص‌های حکمرانی خوب متضمن ریسک پایین و امنیت بالای سرمایه‌گذاری در این کشورها محسوب می‌شود. نتایج حاصل از برآورد نیز تأییدکننده‌ی این موضوع می‌باشند که بهبود وضعیت شاخص‌های حکمرانی خوب مهم‌ترین عامل در جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی برای کشورهای G77 محسوب می‌شود. نکته‌ی جالب اینجاست که بهبود شاخص آزادی اقتصادی کاهش سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را به دنبال دارد. این امر به دلیل آن است که عمده سرمایه‌گذاران خارجی کشور هدف را به‌عنوان بازار هدف تلقی می‌کنند. به‌طوری که انتظار دارند کالای تولیدی بنگاهی که در آن سرمایه‌گذاری می‌کنند در داخل همان کشور مربوطه به فروش برود. این امر طبیعی است چرا که به‌عنوان مثال، عمده کشورهای مورد مطالعه در این تحقیق از سیاست جانشینی واردات به شدت حمایت می‌کنند و به‌موجب آن، تعرفه‌های قابل توجهی بر کالاهای وارداتی می‌بندند. در نتیجه‌ی این امر قیمت کالاهای وارداتی افزایش می‌یابد و مصرف‌کنندگان نیز برای حفظ سطح مصرف و رفاه خود به مصرف کالاهای جانشین واردات روی آورند. حال اگر دیوار تعرفه برای این کالاها فرو ریزند، سرمایه‌گذاران چندان نیازی نخواهند داشت تا جهت دسترسی به بازار هدف در خود آن بازار اقدام به سرمایه‌گذاری و تولید نمایند. در حالت کلی افزایش سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی خود نیز می‌تواند به توسعه‌ی صادرات در کشورهای G77 منجر شود. موضوع این است که این کشورها به دلیل شکاف فناوری بالا نیاز شدید به سرمایه‌گذاری از کشورهای پیشرفته دارند تا بتوانند از اثرات سرریزی آن در حوزه‌های آموزش، فناوری، مدیریتی و... بهره‌مند گردند. دسترسی به این دو عامل که از طریق جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و واردات می‌تواند تأمین شود، قادر هستند روند مستمر و رو به بالای تولید در این کشورها را تضمین می‌کنند. در نتیجه این کشورها قادر به تأمین نیازهای داخلی خود و همچنین صادرات خواهند بود. افزایش نرخ ارز به‌عنوان یک ابزار سیاست‌گذاری تجاری شناخته می‌شود. به‌طوری که کشورهایی که از نظام نرخ ارز غیر شناور در سطوح مختلف استفاده می‌کنند، بیشتر اوقات با افزایش نرخ ارز سعی در تحریک صادرات کشور خود دارند. نتایج نشان می‌دهد این موضوع در مورد کشورهای G77 مورد بررسی نیز صادق است و به نظر می‌رسد سیاست نرخ ارز مدیریت‌شده سیاست پیشنهادی کارایی برای کشورهای مذکور باشد به شرط آنکه این نرخ همواره در بلندمدت ثابت نباشد بلکه بر اساس شرایط اقتصادی نظیر نرخ تورم به سمت ارزش واقعی خود در اقتصاد

نزدیک شود زیرا ثبات نرخ ارز می‌تواند نقش موثری در جهت کاهش ریسک صادرات داشته و باعث افزایش اطمینان صادرکنندگان و توسعه صادرات گردد.

۴- نتیجه‌گیری و پیشنهادها

توجه به متغیرهای کلان اقتصادی از منظر بین‌الملل از قبیل انباشت سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و صادرات و بررسی عوامل موثر بر آن یکی از دغدغه‌های اقتصاددانان در دهه‌های اخیر بوده است. گسترش مباحثی مربوط به جهانی‌سازی و افزایش تجارت بین کشورها به طرح پرسش‌های بسیاری در خصوص دلایل عدم پیشرفت برخی از کشورها از منظر متغیرهای اقتصاد بین‌الملل منجر شد. در این مطالعه تلاش شد با استفاده از مؤلفه فضای کسب‌وکار که یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های کارکرد نهادی طی یک دهه اخیر می‌باشد تفاوت‌های انباشت سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و صادرات از این منظر توضیح داده شود. نتایج این مطالعه نشان می‌دهد انباشت سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و صادرات با یک سال وقفه تأثیر مثبت و معناداری بر انباشت سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و صادرات جاری دارند؛ همچنین، نتایج این مطالعه نشان می‌دهد هر چقدر وضعیت فضای کسب‌وکار مطلوب باشد ارزش صادرات و انباشت سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشورهای منتخب G77 افزایش خواهد یافت. نکته مهمی که از نتایج مدل برآورد شده حاصل گردیده و انتظارات تئوریک نیز آن را تأیید می‌کند آن است که با بهبود فضای کسب‌وکار میزان صادرات کشورهای مذکور بیشتر از میزان انباشت سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی تحت تأثیر قرار می‌گیرد. همچنین، نتایج این مطالعه نشان می‌دهد. وفور منابع طبیعی منجر به کاهش جذب انباشت سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشورهای برخوردار از این منابع می‌شود. دلیل این امر بیشتر به پدیده‌ی نفرین منابع در کشورهای مورد مطالعه مربوط می‌شود. نتایج حاصل از مدل برآورد شده در این مطالعه حاکی از آن است که بهبود شاخص‌های حکمرانی خوب تأثیر مثبت و معناداری بر جذب سرمایه‌گذاری خارجی کشورهای G77 دارد. از دیگر نتایج این مطالعه آن است که بالا بودن شاخص آزادی اقتصادی در این کشورها منتج به کاهش انباشت سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی می‌شود. در نهایت باید اشاره داشت نتایج این مطالعه نشان می‌دهد رابطه مثبت و معناداری میان افزایش نرخ ارز واقعی و توسعه صادرات در این کشورها وجود دارد البته باید در نظر داشت با توجه به ماهیت اقتصادی کشورهای مذکور سیاست نرخ ارز مدیریت شده به شرط تعدیل آن به‌مرور زمان سیاست پیشنهادی کارایی برای این کشورها است.

جدول (۳) - شاخص‌ها و زیر شاخص‌های فضای کسب و کار اقتصاد ایران طی دوره ۲۰۰۶-۲۰۱۲

شاخص	زیر شاخص	۲۰۰۶	۲۰۰۷	۲۰۰۸	۲۰۰۹	۲۰۱۰	۲۰۱۱	۲۰۱۲
شروع کسب و کار	فاصله از پیشرو	۸۳/۷	۸۳/۸	۸۳/۹	۸۴/۰	۹۰/۳	۸۹/۷	۸۹/۸
	مراحل (تعداد)	۷/۰	۷/۰	۷/۰	۷/۰	۶/۰	۶/۰	۶/۰
	زمان (روز)	۲۷/۰	۲۷/۰	۲۷/۰	۲۷/۰	۸/۰	۱۰/۰	۱۰/۰
	هزینه (درصدی از درآمد سرانه)	۶/۳	۵/۴	۵/۳	۴/۶	۳/۹	۴/۲	۳/۹
	حداقل سرمایه مورد نیاز (درصدی از درآمد سرانه)	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰
مجوزهای ساخت و ساز	فاصله از پیشرو	۲۳/۹	۲۹/۳	۳۰/۳	۳۴/۷	۴۷/۵	۴۷/۰	۴۷/۵
	مراحل (تعداد)	۱۷/۰	۱۷/۰	۱۷/۰	۱۷/۰	۱۵/۰	۱۵/۰	۱۵/۰
	زمان (روز)	۶۶۸/۰	۶۶۸/۰	۶۶۸/۰	۶۶۸/۰	۳۱۹/۰	۳۱۹/۰	۳۱۹/۰
	هزینه (درصدی از ارزش انبار)	۱۶/۰	۱۲/۸	۱۲/۳	۹/۶	۶/۶	۶/۹	۶/۶
اخذ انشعاب برق	فاصله از پیشرو	۶۴/۷	۶۴/۹
	مراحل (تعداد)	۷/۰	۷/۰
	زمان (روز)	۷۷/۰	۷۷/۰
	هزینه (درصدی از درآمد سرانه)	۱۰۶۱/۱	۱۰۵۸/۵
ثبت مالکیت	فاصله از پیشرو	۴۸/۸	۴۹/۰	۴۸/۸	۴۸/۹	۴۹/۰	۴۸/۹	۴۸/۸
	مراحل (تعداد)	۹/۰	۹/۰	۹/۰	۹/۰	۹/۰	۹/۰	۹/۰
	زمان (روز)	۳۵/۰	۳۵/۰	۳۵/۰	۳۵/۰	۳۵/۰	۳۵/۰	۳۵/۰
	هزینه (درصدی از ارزش اموال)	۱۰/۶	۱۰/۵	۱۰/۶	۱۰/۶	۱۰/۵	۱۰/۵	۱۰/۶
اخذ اعتبار	فاصله از پیشرو	۵۰/۰	۵۰/۰	۵۰/۰	۵۰/۰	۵۶/۳	۵۶/۳	۵۶/۳
	قدرت حقوقی قانونی (۰-۱۲)	۵/۰	۵/۰	۵/۰	۵/۰	۵/۰	۵/۰	۵/۰
	عمق اطلاعات اعتباری (۰-۱۲)	۳/۰	۳/۰	۳/۰	۳/۰	۴/۰	۴/۰	۴/۰
	پوشش اطلاعات اعتباری توسط بخش عمومی (درصدی از بزرگ‌سالان)	۱۳/۷	۱۳/۷	۲۲/۲	۲۱/۷	۳۱/۳	۲۲/۷	۲۶/۵
	پوشش اطلاعات اعتباری توسط بخش خصوصی (درصدی از بزرگ‌سالان)	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۴/۵	۲۴/۴
	فاصله از پیشرو	۳۰/۰	۳۰/۰	۳۰/۰	۳۰/۰	۳۰/۰	۳۰/۰	۳۰/۰
حمایت از سهامداران خرد	میزان افشا (۰-۱۰)	۵/۰	۵/۰	۵/۰	۵/۰	۵/۰	۵/۰	۵/۰
	میزان مسئولیت مدیر (۰-۱۰)	۴/۰	۴/۰	۴/۰	۴/۰	۴/۰	۴/۰	۴/۰
	میزان سهولت شکایت سهامداران (۰-۱۰)	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰
	میزان قدرت حمایت از سرمایه‌گذار (۰-۱۰)	۳/۰	۳/۰	۳/۰	۳/۰	۳/۰	۳/۰	۳/۰
پرداخت	فاصله از پیشرو	۶۵/۶	۶۵/۶	۶۵/۶	۶۵/۶	۶۵/۶	۶۶/۸	۶۶/۸

شاخص	زیر شاخص							
مالیات	۲۰۱۲	۲۰۱۱	۲۰۱۰	۲۰۰۹	۲۰۰۸	۲۰۰۷	۲۰۰۶	پرداخت (تعداد به ازای هر سال)
	۲۰/۰	۲۰/۰	۲۲/۰	۲۲/۰	۲۲/۰	۲۲/۰	۲۲/۰	زمان (ساعت به ازای هر سال)
	۳۴۴/۰	۳۴۴/۰	۳۴۴/۰	۳۴۴/۰	۳۴۴/۰	۳۴۴/۰	۳۴۴/۰	نرخ کلی (درصدی از سود)
تجارت فرامرزی	۴۴/۱	۴۴/۱	۴۴/۲	۴۴/۲	۴۴/۲	۴۴/۲	۴۴/۲	فاصله از پیشرو
	۵۰/۳	۵۰/۰	۴۸/۳	۴۴/۳	۴۴/۴	۴۲/۰	۳۸/۳	اسناد مورد نیاز برای صادرات (تعداد)
	۷/۰	۷/۰	۷/۰	۷/۰	۷/۰	۷/۰	۷/۰	زمان مورد نیاز برای صادرات (روز)
	۲۵/۰	۲۵/۰	۲۵/۰	۲۶/۰	۲۶/۰	۲۶/۰	۲۶/۰	هزینه مورد نیاز برای صادرات (دلار به ازای هر کانتینر-به قیمت جاری)
	۱۲۷۵/۰	۱۰۹۰/۰	۱۰۶۱/۰	۱۰۱۱/۰	۸۶۰/۰	۸۶۰/۰	۸۶۰/۰	هزینه مورد نیاز برای صادرات (دلار به ازای هر کانتینر-به قیمت ثابت)
	۲۰۰۰/۱	۱۹۵۵/۹	۱۹۵۲/۳	۲۳۳۸/۳	۲۳۹۶/۰	۲۶۸۷/۰	۳۱۴۴/۰	اسناد مورد نیاز برای واردات (تعداد)
	۱۱/۰	۱۱/۰	۱۱/۰	۱۱/۰	۱۱/۰	۱۱/۰	۱۱/۰	زمان مورد نیاز برای واردات (روز)
	۳۷/۰	۳۷/۰	۴۳/۰	۴۴/۰	۴۴/۰	۴۴/۰	۴۴/۰	هزینه مورد نیاز برای واردات (دلار به ازای هر کانتینر-به قیمت جاری)
	۱۸۸۵/۰	۱۷۳۵/۰	۱۷۰۶/۰	۱۶۵۶/۰	۱۳۳۰/۰	۱۳۳۰/۰	۱۳۳۰/۰	هزینه مورد نیاز برای واردات (دلار به ازای هر کانتینر-به قیمت ثابت)
	۲۹۵۷/۱	۳۱۱۳/۳	۳۱۳۹/۱	۳۸۳۰/۰	۳۷۰۵/۵	۴۱۵۵/۵	۴۸۶۲/۲	فاصله از پیشرو
الزام آور بودن قراردادها	۶۳/۴	۶۳/۴	۶۲/۹	۶۲/۹	۶۲/۹	۶۲/۹	۶۲/۹	زمان (روز)
	۵۰۵/۰	۵۰۵/۰	۵۲۰/۰	۵۲۰/۰	۵۲۰/۰	۵۲۰/۰	۵۲۰/۰	هزینه (درصدی از ارزش خواسته)
	۱۷/۰	۱۷/۰	۱۷/۰	۱۷/۰	۱۷/۰	۱۷/۰	۱۷/۰	مراحل (تعداد)
	۴۰/۰	۴۰/۰	۴۰/۰	۴۰/۰	۴۰/۰	۴۰/۰	۴۰/۰	فاصله از پیشرو
حل و فصل ورشکستگی	۲۱/۰	۲۱/۰	۲۱/۰	۲۱/۰	۱۷/۳	۱۷/۹	۱۷/۵	زمان (سال)
	۴/۵	۴/۵	۴/۵	۴/۵	۴/۵	۴/۵	۴/۵	هزینه (درصدی از دارایی های بدهکار)
	۱۵/۰	۱۵/۰	۱۵/۰	۱۵/۰	۱۵/۰	۱۵/۰	۱۵/۰	نرخ بازستانی (سنت از هر دلار)
	۱۹/۵	۱۹/۵	۱۹/۵	۱۹/۵	۱۶/۰	۱۶/۷	۱۶/۳	

منبع: Doing Business 2013.

فهرست منابع

- ۱) ابراهیمی، محسن؛ میدری، احمد؛ حاجی، مجید (۱۳۹۲)، «تاثیر فرایند حل و فصل دعاوی قضایی بر رشد اقتصادی کشورهای گروه D8»، فصلنامه پژوهش‌ها و سیاست‌های اقتصادی، شماره ۶۵، ص ۳۳
- ۲) درگاهی، حسن (۱۳۸۵)، «عوامل مؤثر بر توسعه سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی: درس‌هایی برای اقتصاد ایران»، فصلنامه علمی پژوهشی شریف، شماره ۳۶، صص ۷۳-۵۷.
- ۳) شاه‌آبادی، ابوالفضل؛ ساری‌گل، سارا (۱۳۹۲)، «تاثیر فضای کسب و کار بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در خاورمیانه و شمال آفریقا»، مجله اطلاعات سیاسی - اقتصادی، شماره ۲۹۱، صص ۱۰۸-۱۲۱.
- ۴) شاه‌آبادی، ابوالفضل؛ صادقی، حامد (۱۳۹۱)، «تاثیر فضای کسب و کار و حکمرانی بر جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ایران»، مجله اطلاعات سیاسی - اقتصادی، شماره ۲۸۷، صص ۱۸۶-۲۰۳.
- ۵) شاه‌آبادی، ابوالفضل؛ ساری‌گل، سارا؛ جامه‌بزرگی، آمنه (۱۳۸۹)، «بررسی نقش فضای کسب و کار بر جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی کشورهای منطقه‌ی منا»، همایش منطقه‌ای اقتصاد و مدیریت، دانشگاه پیام نور مرکز میانه.
- ۶) شاه‌آبادی، ابوالفضل؛ دهقانی، هانی؛ میرزابازاده، سهیلا (۱۳۸۸)، «تأثیر عوامل نهادی بر صادرات غیرنفتی کشورهای گروه D8»، فصلنامه اقتصاد و تجارت نوین، شماره ۱۷ و ۱۸، صص ۹۷-۱۱۸.
- ۷) شهنازی، روح‌الله؛ دهقان، زهرا (۱۳۹۰)، «بررسی تاثیر فضای کسب و کار بر رشد اقتصادی در کشورهای منتخب»، پژوهشنامه اقتصادی، شماره ۳، صص ۱۸۵-۱۶۱.
- ۸) شیرکوند، سعید (۱۳۹۰)، «بررسی عوامل موثر بر سنجش و بهبود فضای کسب و کار در ایران»، مرکز مطالعات و بررسی‌های اقتصادی اتاق بازرگانی و صنایع و معادن تهران.
- ۹) مکیان، نظام‌الدین؛ امامی‌میبدی، مهدی؛ عشری، سمانه؛ احمدی، زهره (۱۳۹۲)، «فضای کسب و کار، راهبرد رشد؛ مقایسه کشورهای اسلامی منطقه منا و سازمان توسعه و همکاری‌های اقتصادی»، فصلنامه پژوهش‌های رشد و توسعه اقتصادی، شماره ۱۱، صص ۸۴-۷۵.
- 10) Brock, W.A., Taylor, M.S., 2005. Economic growth and the environment: a Review of theory and empirics. In: Aghion, P., Durlauf, S. (Eds.), Handbook of Economic Growth, vol. 1. Elsevier, pp. 1749-1821. ed. 1, Ch. 28.
- 11) Copeland, B.R., Taylor, M.S., 2003. Trade and the Environment: Theory and Evidence. Princeton University Press, U.S.A.
- 12) Copeland, B.R., Taylor, M.S., 2004. Trade, growth, and the environment. Journal of Economic Literature 42(1), 7-71.
- 13) Casero, P. A. (2004) "Growth, Private Investment and The Cost of Doing Business in Tunisia: A Comparative Perspective," World Bank, Available At: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=938039.
- 14) Cavusgil, T., Knight, G., & Riesenberger, J. (2008). International business: Strategy, management and new realities. New Jersey: Prentice Hall.
- 15) Coe, D. T., Helpman, E., & Hoffmaister, A. W. (2009). International R&D spillovers and institutions. European Economic Review, 53(7), 423-451.

- 16) Daniels, J., Radebaugh, L., & Sullivan, D. (2004). *International business: Environments and operations*. New Jersey: Prentice Hall.
- 17) Dollar, D., & Kraay, A. (2002). Institutions, trade and growth. *The World Bank Economic Review*, 29(6), 221-246.
- 18) Dollar, D., & Kraay, A. (2004). Trade, growth, and poverty. *Economic Journal*, 114Esfahani, H.S. & Pesaran, M.H. (2009) Iranian Economy in the Twentieth Century: A Global Perspective, *Iranian Studies*, 42(2), 177-211.
- 19) Fasman, Raymond and Miguel, Edward; *Economic Gangsters; Corruption, Violence and the Poverty of Nations*; Princeton University Press, 2008.
- 20) Helpman, E., Melitz, M., & Yeaple, S. (2003) "EXPORT VERSUS FDI," NBER WORKING PAPER SERIES, Working Paper 9439, Available At: <http://www.nber.org/papers/w9439>.
- 21) Johnson, D., & Turner, C. (2006). *International business: Themes and issues in the modern global economy*. New York: Routledge.
- 22) Levchenko, A. (2007). Institutional quality and international trade. *The Review of Economic Studies*, 74(3), 791-819.
- 23) Li, S., & Samsell, D. (2009). Why some countries trade more than others: The effect of the governance environment on trade flows. *Corporate Governance: An International Review*, 17(1), 47-61.
- 24) Valinia, A. Shahabadi, A., Akbari, Z., Ansari, Z. (2012). Study the impact of easing in starting a business on total factor productivity: case study of OECD countries, EBES Conference 2012, Antalya Turkey.
- 25) Wua, Jun., Li, Shaomin., Samsell, Darryl., (2012). Why some countries trade more, some trade less, some trade almost nothing: The effect of the governance environment on trade flows. *International Business Review* 21(1), 225-238

یادداشت‌ها

1. Wu et al, 2012
 2. D. Dollar & A. Kraay (2004);
 3. Organisation for Economic Co-operation and Development;
 4. A. Levchenko (2007)
 5. Li & Samsell, 2009; Cavusgil et al, 2008; Daniels et al, 2004; Daniels et al, 2004; Johnson & Turner, 2006; Johnson & Turner, 2006; Brock and Taylor, 2005; Copeland and Taylor, 2003, 2004.
 6. Casero 2004
 7. Dollar & Kraay 2002
 8. Helpman et al, 2003
 9. Coe et al, 2009.
 10. Voice and Accountability
 11. Political Stability No Violence
 12. Government Effectiveness
 13. Regulatory Quality
 14. Rule of Law
 15. Control of Corruption
 16. Doing Business
- ^{۱۷} فاصله از پیشرو (Distance to Frontier) یعنی فاصله از اقتصادی فرضی که نماینده بهترین عملکرد همه اقتصادهای مورد بررسی (۱۰۰) در مولفه‌های شاخص‌های دمگانه است.
- ^{۱۸} بدلیل آنکه ماهیت متغیر رتبه فضایی کسب و کار گسسته است لذا امکان لگاریتم‌گیری آن وجود ندارد.
19. WDI; 2013, UNCTAD; 2013, Doing Business; 2013, Heritage Foundation; 2013, Good Governance; 2013
 20. Resource Curse